

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ Γ. ΓΕΩΡΓΟΒΑΣΙΛΗ

Ποια είναι η ανάδειξη και η παρουσία φιλοσόφων στη νεότερη Ελλάδα; Ας μου επιτραπεί να αναχθώ στον 17ο αιώνα για να αναλάβω εκείθεν το νήμα της αναδρομής. Αφετηριακό ορόσημο ας είναι ο φωτισμένος εκείνος πατριάρχης, ο *Κύριλλος Λούκαρης*, ο οποίος αντιδρώντας, έστω και καθυστερημένα στη δυτικοευρωπαϊκή Μεταρρύθμιση, είναι εκείνος, που ενήργησε τη λεγόμενη «*Ελληνική Μεταρρύθμιση*», που ήταν συνάμα θρησκευτική, μορφωτική και πολιτική. Ο Κύριλλος Λούκαρης συνέχισε, αλλά αποφασιστικά, το έργο των προδρόμων του, του Ν. Σοφιανού, του Ι. Καρτάνου, του Μ. Μαργουνίου και του Γ. Σεβήρου. Αλλά αν ψυχή της Ελλ. Μεταρρύθμισης ανεδείχθη ο τολμητίας εκείνος πατριάρχης, στυλοβάτης της ήταν ο *Θεόφιλος Κορυδαλλεύς*. Και τον μεν Κ. Λούκαρη για την εθνικο-απελευθερωτική του δράση, αφού τον κατέτρεξε όχι μόνο η Δυτική Εκκλησία, αλλά και μια αντιδραστική μερίδα από τον ανώτερο κλήρο του ορθόδοξου πατριαρχείου, τελικά τον στραγγάλισαν οι Τούρκοι στα 1638.

Ο Κ. Λούκαρης είχε ιδρύσει στην Κων/πολη την Πατριαρχική Σχολή, στις οποίας το πρόγραμμα η φιλοσοφία κατείχε κεντρική θέση, που όχι μόνο διδασκόταν χωριστά ως ανεξάρτητο από τη Θεολογία μάθημα, αλλά επηρέαζε με την ελευθερία της σκέψης της και τα άλλα μαθήματα. Ο Θ. Κορυδαλλεύς όμως, που διηύθυνε την Πατριαρχική Σχολή επί είκοσι χρόνια περίπου, είναι ο φιλόσοφος εκείνος, που έδωσε αναγεννητική ώθηση για την ανάπτυξη της φιλοσοφίας, όχι μόνο μέσα στο χώρο του ελληνισμού, αλλά και σε άλλες βαλκανικές χώρες, καθώς και στη Ρωσία.

Οι Έλληνες κι όταν ακόμη ο Ιουστινιανός, το 529, με διάταγμά του κατήργησε τη φιλοσοφική σχολή Αθηνών, δεν έπαυσαν ποτέ να μελετούν και να καλλιεργούν την ελληνική φιλοσοφία. Ιδιαίτερα κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας η φιλοσοφία αποδείχτηκε η δύναμη εκείνη, που εμπύχωσε την ελληνική Μεταρρύθμιση και εξέθρεψε το εθνικο-θρησκευτικό κίνημα του ελληνικού Διαφωτισμού. Και είναι γνωστό ακόμη και στους μαθητές των σχολείων μας, ότι το κέντρο του ελλ. Διαφωτισμού το κατείχαν αμετακίνητα τα προβλήματα της μόρφωσης και της παιδείας του λαού.

Αλλά γιατί ο Θ. Κορυδαλλεύς στήριξε ολόκληρη την προσπάθεια της ελλ. Μεταρρύθμισης επάνω στη φιλοσοφία;

Ξένοι και Έλληνες ερευνητές, αλλά και ο καθένας από εμάς γνωρίζει ότι η πολιτισμική μας παράδοση, όπως έρχεται κατ' ευθείαν και αδιάκοπα από την Αρχαιότητα μέσω της ρωμαιοκρατίας, του Βυζαντίου και της τουρκοκρατίας, έχει ως κεντρικό της άξονα την αρχαία ελληνική φιλοσοφία: ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης ήταν παρόντες σε κάθε κρίσιμη στιγμή, όταν δηλ. χρειαζόταν να επαναπροσδιοριστούν οι στόχοι της εθνικής πορείας, να ξαναδιαβαστεί το ευαγγέλιο της εθνικής αυτογνωσίας, να χαραχθούν οι κατευθύνσεις της προόδου, να θεμελιωθούν

οι ιδέες κάθε θρησκευτικής, πολιτικής, κοινωνικής ή εθνικής ιδεολογίας. Η φιλοσοφία ήταν εκείνη, που προσδιόριζε και τις ανάγκες ανάπτυξης της επιστήμης στην Ελλάδα. Φιλοσοφία και επιστήμη θα φώτιζαν το υπόδουλο Γένος, για να το οδηγήσουν στην εθνικο-πολιτική του απελευθέρωση. Και η φιλοσοφία αυτή ήταν η γνωστή με τον όρο «Νεοαριστοτελισμός»: μια φιλοσοφία αντίθετη προς το μυστικισμό, μια φιλοσοφία στενά συνδεδεμένη με την επιστήμη.

Και ενώ η ελλ. Μεταρρύθμιση απέβλεπε και σε μια γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση, με το θάνατο του Κ. Λούκαρη και το διωγμό εναντίον του ρεύματος που υποστήριζε ο Θ. Κορυδαλλεύς, όλα εκείνα τα μεγάλα οράματα για την ανάσταση του έθνους καταπολεμήθηκαν άμεσα ή έμμεσα από αντιμεταρρυθμιστές, ζηλωτές του μεσαιωνικού σκοταδισμού...

Η εποχή του Διαφωτισμού ήρθε και πέρασε, η δε ελλ. Μεταρρύθμιση δεν έγινε ποτέ. Τα εθνικά ιδανικά εκείνων των πρωτοπόρων αγωνιστών καταρρακωμένα παραδόθηκαν στη χλεύη και στο διασυρμό και κατά τον 19ο και κατά τον 20ο αιώνα. Για την αποτυχία αυτή θα θέλαμε να μετριάσουμε την οργή μας ή τη θλίψη μας καθώς μαθαίνουμε ότι και ολόκληρο το πρόγραμμα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού διαστρεβλώθηκε και απέτυχε.

Ο Ευρωπαίος, παρά τις προσδοκίες του Καντ, ότι με το Διαφωτισμό θα έβγαινε από την αυτοένοχη ανωριμότητά του, αντίθετα έχει βυθισθεί σε μια νέου τύπου βαρβαρότητα. Έτσι, με την αποτυχία του Διαφωτισμού ξεψύχησε και το μοντέρνο, χάριν του οποίου έγιναν όλες εκείνες οι κοσμο-ιστορικές επαναστάσεις από το Σωκράτη, το Χριστιανισμό, τον Προτεσταντισμό, το Διαφωτισμό και τελευταία από το Σοσιαλισμό. Η μοντέρνα ιδεολογία της χειραφέτησης, που επιδιώχθηκε μέσα από όλες τις επαναστάσεις, λέγει ο Νίτσε, και βαφτίσθηκε «πρόοδος», οδήγησε στην Ηθική των δούλων. Βάση της Ηθικής αυτής του μοντέρνου ήταν η θεωρία, να ζεις από το ξένο χωρίς ο ίδιος να γίνεις ποτέ δημιουργικός.

Ο μοντέρνος άνθρωπος, μη έχοντας δική του Ηθική, καθορίζει τη ζωή του από διάφορες ξένες Ηθικές. Συνέπεια τούτου είναι η διχασμένη προσωπικότητά του, ώστε η ζωή του να διέπεται μονίμως από αντιφάσεις, οι οποίες στοιχούνται επάνω στη βασική αντίθεση της συνείδησής του προς τον εξωτερικό κόσμο. Θα έλεγε κανείς ότι οι διαπιστώσεις αυτές του Νίτσε μοιάζουν ωσάν να περιγράφουν τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα.

Το μοντέρνο πέρασε μέσα από κάθε εκδήλωση του πολιτισμού μας, ακόμη και μέσα στη θρησκεία. Ο αλλοτριωτικός χαρακτήρας του μοντέρνου λειτούργησε καταλυτικά, κυρίως μέσα στην τέχνη. Η μοντέρνα τέχνη βρίσκει απήχηση μόνο στους ηλίθιους ή στους αποχαυνωμένους. Ο Νίτσε επικρίνοντας το μοντερνισμό της μουσικής του Βάγγνερ λέγει ότι η μοντέρνα τέχνη οδηγεί είτε στο αποκοίμισμα είτε στην απονάρκωση της συνείδησης. Φέρνει τη συνείδηση στην αμάθεια. «Δια του Βάγγνερ ομιλεί ο μοντερνισμός την ενδόμυχη γλώσσα του: δεν εγγυάται ούτε το καλό ούτε το κακό, γιατί έχει χάσει κάθε ίχνος ντροπής ακόμη και απέναντι του εαυτού του».

Ζούμε, λοιπόν, στη μεταβατική φάση, στο πέρασμα από την αποτυχία του Δια-

φωτισμού, από τα αδιέξοδα των φιλοσοφημάτων της χειραφέτησης και από την αυτοδιάλυση του μύθου του μοντερνισμού προς μια άλλη εποχή. Η διαστρέβλωση του Διαφωτισμού άφησε μέσα στην Ιστορία των λαών, κυρίως της Ευρώπης, το δράματα, που γράφτηκαν και παίχτηκαν εν ονόματι των μεγάλων αφηγήσεων του φασισμού, του σταλινισμού, της καπιταλιστικής οικονομίας, της βιομηχανίας της κουλτούρας, του εργατικού κινήματος των προλεταρίων, αλλά και όλων των σατανικών μηχανισμών για τη διατήρηση της εξουσίας. *Για όλες αυτές τις καταλυτικά τραγικές ώρες της ανθρωπότητας ενοχοποιείται σήμερα ο φιλοσοφικός λόγος: κατηγορείται η φιλοσοφία, διότι όχι μόνο ανέχθηκε, αλλά και συνήργησε στην ανάδειξη του φαούστειου ανθρώπου, όπως τον είδε ο Όσβαλντ Σπέγγλερ, σε κυρίαρχο, καταπατητή και καταχρηστή της φύσης. Παντού κυριαρχεί ο πραγματισμός και η ορθολογικότητα του νεοθετικισμού, με αποτέλεσμα να πλειστηριάζεται το βασίλειο της χειραφέτησης, της ελευθερίας, στα δημοπρατήρια της αυτοκαταστροφής μας.*

Η νέα εποχή χαρακτηρίζεται διεθνώς —με την ευθύνη πλέον της τεχνολογίας και της Πληροφορικής— ως *μεταβιομηχανική* ή ως *μεταμοντέρνα* εποχή. Μάταια προσπάθησε στα 1928 ο Max Scheler να προσδιορίσει φιλοσοφικά τη «Θέση του ανθρώπου μέσα στον κόσμο». Βρισκόμαστε σε μια εποχή, που, όπως θα έλεγε ο Hegel, «το πνεύμα έχει αποκοπεί από τον μέχρι τώρα κόσμο της ύπαρξής του και της παράστασής του».

Τώρα έχει κορυφωθεί η θηριωδία του πολιτισμένου ανθρώπου, η οποία όμως πάλι κατά το Νίτσε, μπορεί να λειτουργήσει ως δυνατότητα της «φρικώδους αγριότητας, του μίσους και της καταστροφικής ηδονής» μέσα στην αγωνιστική πάλη μεταξύ των λαών. Αγώνας όμως σημαίνει όχι την αλληλοεξόντωση, αλλά την πάλη, μέσα στην οποία οι διαγωνιζόμενοι πρέπει να διεκδικήσουν για τον εαυτό τους τα πρωτεία για να κατανικήσουν τους ανταγωνισμούς τους.

Αγωνιστικός είναι ο χαρακτήρας του αθλητισμού, της ποίησης, της επιστήμης, της Οικονομίας, της Πολιτικής, αλλά και της Εκπαίδευσης. Έτσι η αγωνιστικότητα αναδειχνεται σε παιδαγωγική και πολιτική αρχή. Η αρχή αυτή ως αγωνιστικό ένστικτο καταργεί το επιχείρημα της αυθεντίας, καταρρίπτει το μύθο του χαρισματικού και δαιμόνιου ανθρώπου, ο οποίος μέσα στο στάδιο της αγωνιστικής αποδειχνεται πιο ανήμπορος από τον ταχύποδο Αχιλλέα, που δεν μπόρεσε να ξεπεράσει ποτέ του τη χελώνα, όπως ισχυριζόταν εκείνος ο παλαιός Ζήνων.

Και αυτή η έννοια της Αγωνιστικής, που δημιουργήθηκε μέσα στον κόσμο του Ομήρου, απέβη το βασικότερο γνώρισμα του ελληνικού πολιτισμού: στον Ηράκλειτο, στους σοφιστές, στους τραγικούς ποιητές, στους πανελλήνιους αγώνες, στις κοσμοϊστορικές μάχες των Ελλήνων, παντού πλαστουργείται ως μέθοδος σκέψης και ως στάση ζωής η *Αγωνιστική*. Αυτή διέπει τον ελληνικό λαό σχεδόν αδιάλειπτα μέχρι σήμερα και εκφράζεται ως στέρεα θέληση για ζωή. Ας θυμηθούμε το σύνθημα του Χαρ. Τρικούπη, που εξέφραζε την αγωνία του λαού μας: «Η Ελλάδα θέλει να ζήσει και θα ζήσει».

Ακούμε σήμερα από πολλούς αυτοχειροτονημένους σωτήρες της χώρας και του λαού την ατέλειωτη σειρά από «πρέπει», τονισμένα σ' όλες τις αποχρώσεις. Εμείς εδώ, χωρίς να θέλουμε να προστεθούμε στην λιτανεία αυτών των σωτήρων, ήρθαμε

να συζητήσουμε μαζί σας ένα και θεμελιακό για τη ζωή, για την έρευνα και για την αποδοτικότητα του έθνους μας, ένα και μόνο πρόβλημα: ένα πρόβλημα απλό και γι' αυτό δύσκολο:

Φταίει η φιλοσοφία —με την όποια παρουσία ή απουσία της— για την κατάσταση του έθνους μας; Φταίει η φιλοσοφία για το τέλος των μεγάλων αφηγήσεων του αιώνα μας; Φταίει η φιλοσοφία, γιατί ακόμα και η δική μας κοινωνία έχει εισέλθει στη μεταμοντέρνα κατάσταση και στη μεταβιομηχανική εποχή; Φταίει η φιλοσοφία, ή η Αξιωματική της παιδαγωγικής σκοποθεσίας, που διήκει μέσα από την Εκπαίδευσή μας, ή μην τάχα να μας χρειάζεται μια μεταμοντέρνα Αξιωματική; Φταίει η φιλοσοφία, γιατί δεν βρέθηκε ακόμη κάποια μεταγλώσσα για να λειτουργήσει ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στη θεωρία της επικοινωνίας και της παιγνιδιών, που αποτελούν μέσα στη νύχτα των καιρών μας τα άστρα προσανατολισμού μας κατά τον τυφλό αγώνα για την νομιμοποίηση της γνώσης και για την αποτελεσματικότητα της έρευνας και της εκπαίδευσης; Και μήπως τη μεταγλώσσα αυτή θα μπορούσε τάχα να την προμηθεύσει η Λογική και η φιλοσοφία;

Η εποχή μας είναι εποχή της λεγόμενης «*τηλεματικής*» παιδείας. Κλάδοι επιστημονικοί όπως η Λογική, τα Μαθηματικά, η Γλωσσολογία, η Κυβερνητική, η Πληροφορική, η ηλεκτρονική Τεχνολογία πρέπει να βρουν γλώσσα κοινής συνεννόησης, γιατί όλοι τους είναι θεμελιακοί για το είδος αυτής της παιδείας. Και η παιδεία αυτή δε μορφώνει καμιά ελίτ κανενός χειραφετητικού ανθρωπισμού, δεν παιδαγωγεί εθνικές συνειδήσεις και δεν ανδρώνει πολεμιστές για Μεγάλες Ιδέες. Αλλά εκπαιδεύει τους παίχτες, για να παίξουν αποδοτικά το ρόλο τους μέσα στους θεσμούς. «Μέμνησο ὅτι ὑποκριτής εἶ δράματος οὐ ἄν θέλη ὁ διδάσκαλος... σὸν γάρ τοῦτ' ἐστί, τό δοθέν σοι ὑποκρίνεσθαι πρόσωπον καλῶς» ἔλεγε ο Επίκτητος.

Εκείνο το βασικό ερώτημα, που φαίνεται να καθορίζει τη διαδικασία της μάθησης σήμερα, είναι: «*αυτό που μαθαίνω σε τι μου χρησιμεύει;*» Γιατί η γνώση έχει εμπορευματοποιηθεί. Και ιδού το επόμενο ερώτημα: «*Αυτό που μαθαίνω, μπορεί να πουληθεί, είναι αποτελεσματικό;*» Φαίνεται λοιπόν ότι «*ἀπέσβετο τὸ λάλον ὕδωρ*» του ιδεαλισμού και του ρομαντισμού. Ποιος όμως θα είναι ο νικητής στον αγώνα της αποτελεσματικότητας; Λέγεται ότι αυτό θα το κατορθώσει όποιος προλάβει και ιδρύσει τις καλύτερες τράπεζες μοναδικών πληροφοριών και μάλιστα τις τοποθετήσει σε κάποια ζώνη του πλανητικού μας συστήματος, όπου οι ανταγωνιστές δεν θα μπορούν να φθάσουν. Δηλ. όποιος κατέχει τα περισσότερα, όποιος είναι τολμηρότερος, όποιος είναι ταχύτερος, όποιος διαθέτει πλουσιότερη φαντασία, εκείνου θα είναι και ο στέφανος της νίκης; Η «*φύση*» του μεταμοντέρνου ανθρώπου κατά τη νέα τούτη εποχή, στην οποία ήδη οδεύουμε, θα είναι μόνον η επιδεξιότητα ελέγχου και αποδοτικής χρήσης των πληροφοριών;

Κατά τις πληροφορίες που μας δίνει ο Heisenberg, ο περιώνυμος Einstein αγανακτούσε με την ιδέα του Ηρακλείτου, ότι ο θεός παίζει ζάρια, γιατί, όπως παρατηρεί και ο Ζαν-Φρανσουά Λυοτάρ, «*το ζήτημα δεν είναι να γνωρίσουμε τον αντίπαλο («τη φύση»)*, αλλά να μάθουμε τι παιγνίδι παίζει, γιατί με τις μεθόδους γνώσης που διαθέτουμε, μπορούμε να διατυπώσουμε επαρκείς στατιστικές κανονικότητες».

Για το λόγο αυτό, λοιπόν, και η κοινωνία, στην οποία μας οδηγεί η Πληροφορική, είναι εύθραστη: ο υπάλληλος παραμερίζοντας την αρχή της συναίνεσης, την οποία προϋποθέτει κάθε συνδικαλιστικό κίνημα, παραδίνεται τυφλά στο αλάνθαστο μηχάνημα της Πληροφορικής. Μόνο στην Ιαπωνία κατόρθωσε μέχρι σήμερα η κοινωνική συναίνεση να συνυπάρχει αρμονικά με την Πληροφορική. Σ' όλα τα υπόλοιπα κράτη, καθώς και στο δικό μας, παρατηρείται μια απορρύθμιση της δημόσιας διοίκησης, τόσο τραγική, ώστε η κοινωνία μας δεν τρέφει πλέον καμιά εμπιστοσύνη στην αποδοτικότητα του κράτους.

Τι χρειάζεται, λοιπόν, ως ανασχετικός φράγμα στον κατήφορο της ραγδαίας αποσταθεροποίησης, που απειλεί να καταποντίσει την Οικονομία: Όλοι οι φρόνιμοι απανταχού της γης συνιστούν εφαρμογή του κριτηρίου της αποδοτικότητας. Μόνο έτσι θα διαλυθούν τα θαύματα των μεταφυσικών μύθων, μόνο τότε τα πνεύματα θα βγουν από το λήθαργό τους, μόνο τότε θα πάψει και η τρομοκρατία του «συστήματος» να μεταβάλλει τους εργαζόμενους σε άψυχα ανδρείκελα. Και βέβαια η εφαρμογή του κριτηρίου της αποδοτικότητας συνοδεύεται από ένα είδος κυνισμού. Αλλά η συνθήκη αυτή συγκρινόμενη με την κατάσταση της αναποτελεσματικότητας και της καταστροφής είναι «τό μή χειρόν βέλτιστον».

Το κριτήριο της αποδοτικότητας εφαρμόζεται ήδη, παρόλη τη σκληρότητα του, από όλα τα προοδευμένα έθνη της μεταβιομηχανικής εποχής μας. Και ενώ θα ανέμενε κανείς ως συνέπεια αυτής της εφαρμογής τη συνένωση των λαών και το σάρωμα των συνόρων, αντίθετα βλέπουμε να υπερτονίζεται ο εθνικός χαρακτήρας των πολιτισμών και των οικονομιών. Και αυτό οφείλεται κυρίως στην αγωνιστική φύση του μεταμοντέρνου ανθρώπου, ο οποίος μοχθεί για την παραγωγή και για την εμπορευματοποίηση της γνώσης.

Ποιος είναι λοιπόν ο ρόλος της φιλοσοφίας σήμερα μέσα στην εκπαίδευση;

1. Η φιλοσοφία, τουλάχιστον όπως παρέχεται σήμερα μέσα στα σχολεία μας ως μορφωτικό αγαθό, δεν έχει καμιά σχέση με τη φυσιογνωμία της νέας εποχής, όπως αδρομερώς την περιγράψαμε παραπάνω. Στο ερώτημα: «Γιατί μαθαίνω φιλοσοφία» ο σύγχρονος μαθητής ή φοιτητής δεν βρίσκει καμιά ικανοποιητική απάντηση. Η φιλοσοφία, όπως διδάσκεται σήμερα, ούτε αγωνιστικό χαρακτήρα διαθέτει ούτε καν στο αγωνιστικό ένστικτο του μαθητή απευθύνεται. Γιατί είναι γράμμα κενό. «Τό γάρ γράμμα ἀποκτέννει, τό δέ πνεύμα ζωοποιεῖ» (Κορ. Β', 3, 6).

2. Η διδασκαλία της φιλοσοφίας αποτελεί μεσίτευση αποσπασματικών, οιονεί εγκυκλοπαιδικών γνώσεων, οι οποίες δεν μπορούν να βοηθήσουν το πνεύμα του αναπτυσσόμενου ανθρώπου να σχηματίσει ούτε ενιαίο είδωλο για τη ζωή και για τον κόσμο. Τα μαθήματα του Αναλ. Προγράμματος δεν συγκοινωνούν μεταξύ τους και ο νους της φιλοσοφίας απουσιάζει ως συνεκτικός ιστός στον οργανισμό του Α.Π. των μορφωτικών αγαθών και της παιδευτικής πράξης. Τα σχολεία μας μαστίζονται από την τυραννία του διδακτικού υλισμού, ο οποίος με τη ξηρή απομνημόνευση μεθοδεύει την μουμιοποίηση της γνώσης.

3. Μολονότι η πολιτεία θέλει, έτσι λέει τουλάχιστον, να παρέχει στους εκπαιδευτικούς της τη δυνατότητα, μέσω των φιλοσοφικών μαθημάτων, να οξύνουν το πνεύμα τους και να καταστήσουν τη διδακτική τους πράξη κριτική και δημιουργι-

κή, εντούτοις η πρόθεση αυτή μένει ατελέσφορη. Ακόμη και πολλοί από τους φιλοσοφούντες στη χώρα μας χρησιμοποιούν γλώσσα σκοτεινή κι αυτό, γιατί ασχολούνται βασικά με την μεταποίηση ξένων ιδεών, χωρίς να θέλουν ή να μπορούν να προάγουν τη σκέψη και να πλουτίζουν τη γνώση με καινούργιες ιδέες. Παραδείγματα εξοργιστικά είναι τα σχολικά εγχειρίδια για τη διδασκαλία των φιλοσοφικών μαθημάτων, της Ψυχολογίας και της Φιλοσοφίας, αλλά η ίδια γεύση υπάρχει και σε πάρα πολλά έργα των πανεπιστημιακών καθηγητών της φιλοσοφίας. Και τα εγχειρίδια αυτά γίνονται λίθοι μυλικοί στον τράχηλο του δασκάλου και κυκλώπειοι ογκόλιθοι επάνω στη ψυχή του διδασκόμενου.

Από το 1833, που ψηφίστηκε ο νόμος για την ίδρυση του πρώτου σχολείου Δ.Ε. στη χώρα μας, μέχρι σήμερα η διδασκόμενη φιλοσοφία είναι ελληνική. Το 1922 ολοκληρώνεται η ενοποίηση της Ευρώπης όχι μόνο πολιτικά και οικονομικά αλλά και κοινωνικά. Εμείς εδώ θα εξακολουθήσουμε τάχα το δικό μας μονήρη και αδιέξοδο δρόμο ή μήπως τάχα θα πρέπει, όσο έχουμε καιρό, να αναζητήσουμε άλλους προσανατολισμούς ανάμεσα στους Ευρωπαίους εταίρους μας; Ενδιαφερόμαστε να ετοιμαστούμε, ώστε να συμβάλλουμε κι εμείς στην ψήφιση ενός ευρωπαϊκού νόμου για τη στήριξη, την ανανέωση και την προαγωγή της φιλοσοφίας μέσα στα σχολεία μας;

Η φιλοσοφία άλλοτε οδήγησε στην εθνική μας απελευθέρωση. Μπορεί τάχα να ξαναντυθεί την αγωνιστική της πανοπλία, όπως τότε με τον Κ. Λούκαρη και τον Θ. Κορυδαλλέα, για να παίξει το ρόλο του οδηγού στον αγώνα της εθνικής μας αναγέννησης; Αυτό είναι το ζητούμενο.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Γ. ΓΕΩΡΓΟΒΑΣΙΛΗΣ

ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ Ε.Κ.Δ.Ε.Φ.
ΣΧΟΛΗ ΑΝΑΒΡΥΤΩΝ
ΑΘΗΝΑ